

piśmiennictwa staro-cerkiewno-słowiańskiego, w epoce Odrodzenia Narodowego przyjmowany z entuzjazmem przez młodzież postępową przykład Polaków, bohaterko walczących na wszystkich frontach Europy „za naszą i waszą wolność”, następnie — wpływ klasycznej powieści rosyjskiej, a obecnie rozkwit światła Wielkiej Rewolucji Październikowej i zwycięstwa Związku Radzieckiego nad faszyzmem w drugiej wojnie światowej. Panteon Piśmiennictwa Narodowego uwydatnia też podstawowe cechy naszej literatury, jej wkład w światową skarbnicę kultury, jej charakter słowiański, rewolucyjną walkę o wolność, patriotyzm, walkę o lepszy ustrój społeczny.

Zdeněk Fierlinger zakończył przemówienie z okazji otwarcia Panteonu Piśmiennictwa Narodowego następującymi słowami:

„Pragniemy, żeby Strahow, który jest też siedzibą Instytutu Literatury Czeskiej przy Czechosłowackiej Akademii Nauk i ma się stać bezpiecznym opiekunem najcenniejszych naszych archiwów literackich, stał się żywym tętnem naszego literaturoznawstwa i piśmiennictwa.

Niechaj więc Strahow, opasany wstęgą przepięknych ogrodów petrzyńskich, wznosi się nad stuwieżową Pragę jako żywy symbol naszej przeszłości kulturalnej. Niechaj nasz lud pracujący nieustannie sobie przypomina, że w jego rękach leży jego własny los, że po raz pierwszy w swojej historii nie jest w swoich dążeniach kulturalnych osamotniony, ale że się stał częścią składową i współbudowniczym nowego, wielkiego i mocnego świata, niezachwianie prowadzonego przez Związek Radziecki, świata najsilniejszej kultury, świata pracy i braterstwa, który jest najpewniejszą gwarancją, że jego praca nie jest daremna, lecz będzie go prowadziła do szczęśliwej i wielkiej przyszłości“.

J. Damborský (Ołomuniec)

ZAGADNIENIA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO PRYWATNEGO W CZECHOSŁOWACJI

I

Dnia 11 marca 1948 roku czechosłowackie Zgromadzenie Narodowe uchwaliło ustawę o międzynarodowym i międzydzielnicowym prawie prywatnym, która weszła w życie z dniem 1 VI 1948. W ten sposób dokonano unifikacji czechosłowackiego prawa międzynarodowego prywatnego. Do chwili wejścia w życie ustawy, o której mowa, istniały dla międzynarodowego prawa prywatnego w Czechosłowacji dwa obszary prawne. Pierwszy obszar obejmował Czechy, Morawy i Śląsk. Rządziły tu przepisy kolizyjne prawa austriackiego, zawarte po większej części w Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) z r. 1811. Drugi obszar obejmował Słowację, gdzie obowiązywały normy kolizyjne węgierskie. Ta dwoistość norm prawa międzynarodowego prywatnego była jednym z aspektów niejednorodności czechosłowackiego prawa prywatnego w ogóle. W prawie tym istniały dwa systemy prawne: austriacki i węgierski, ten drugi oparty głównie na normach zwyczajowych¹. Ustawa z dnia 28 X 1918 r. utrzymała w mocy przepisy austriackie i węgierskie do chwili opracowania rodzimego ustawodawstwa². Widzimy tu analogię z tym stanowiskiem, jakie Polska zajęła w odniesieniu do ustawodawstwa pozaborczego w r. 1918.

W okresie międzywojennym podjęto w Czechosłowacji prace nad ujednostajnieniem i kodyfikacją prawa prywatnego. Opracowano projekt kodeksu cywilnego (1924),

¹ Zob. A. N. Makarov, Das internationale Privatrecht der europäischen und ausser-europäischen Staaten. Erster Band, Berlin 1929, s. 213. Patrz również: Rechtsvergleichendes Handwörterbuch für das Zivil- und Handelsrecht. Erster Band, Berlin 1929, s. 277.

² Makarov, s. 213.

który zawierał również rozdział o prawie międzynarodowym prywatnym. Jeżeli chodzi o osiągnięcia w zakresie unifikacji prawa prywatnego w okresie międzywojennym, to wymienić można takie pozycje jak ustawa z dn. 13 XII 1927 o prawie wekslowym³ i ustawa z 28 III 1928 r. o przysposobieniu.

Element jednolitości, jeśli chodzi o prawo międzynarodowe prywatne, istniał w prawie wekslowym, gdyż wymieniona dopiero co ustawa zawierała normy kolizyjne (art. 90—93 i 105). To samo dotyczy ustawy o przysposobieniu (art. 12). Poza tym element jednolitości występował w dziedzinie kolizji jurysdykcji cywilnej, w zakresie uregulowanym Konwencją Haską o procedurze cywilnej z dn. 17 VII 1905 r., którą Czechosłowacja ratyfikowała. Należy zaznaczyć, że w okresie międzywojennym Czechosłowacja zawarła szereg umów dwustronnych w przedmiocie prawa cywilnego i handlowego, mających znaczenie dla prawa międzynarodowego prywatnego. Należą tu m. in. umowy w przedmiocie zdolności osób prawnych zawarte z Niemcami (1920), Włochami (1921), Rumunią (1921), Austrią (1921), Holandią (1923), Anglią (1923), Francją (1923), Polską (1925) oraz z kilku innymi państwami⁴.

II

Po drugiej wojnie światowej nowa ludowo demokratyczna Czechosłowacja podjęła intensywne prace nad unifikacją, kodyfikacją i rewolucyjnym przekształceniem prawa cywilnego i rodzinnego. W chwili obecnej posiada Ludowa Czechosłowacja jednolite ustawodawstwo cywilne i rodzinne. Jeżeli chodzi o jednolite ustawodawstwo czechosłowackie w dziedzinie prawa międzynarodowego prywatnego, to regulują je w obecnej chwili następujące akty ustawodawcze:

1. Wymieniona wyżej ustawa z 11 marca 1948 r. Jest to zasadnicze w chwili obecnej źródło prawa międzynarodowego prywatnego. Normuje ona trzy dziedziny prawa, mianowicie prawo międzynarodowe prywatne, międzydzielnicowe prywatne oraz tzw. prawo cudzoziemców. O ile dwie pierwsze dziedziny prawodawstwa łączy ze sobą to, że obie mają za podstawę kolizje ustaw, o tyle trzecia nie zawiera wcale norm kolizyjnych. Zagadnienia międzynarodowego prawa prywatnego ujmują ustawa łącznie z problematyką kolizyjną postępowania cywilnego. Prawo materialne jest w ustawie unormowane szczegółowo.

2. Poza zasadniczą ustawą z 11 III 1948 r. znajdujemy normy kolizyjne w rozmaitych ustawach specjalnych. Dotyczy to m. in. przedwojennej ustawy wekslowej. W zakresie procedury cywilnej duże znaczenie posiada ustawa z dn. 3 X 1946 r. dotycząca uznawania wyroków zagranicznych w sprawach małżeńskich.

Zagadnienia prawa międzynarodowego prywatnego uregulowane są w Czechosłowacji niemal wyłącznie normami wewnętrznymi. Jedyna umowa międzynarodowa wielostronna z tej dziedziny, do jakiej Czechosłowacja przystąpiła, to Konwencja Haska o procedurze cywilnej, o której już wspominałem. W zakresie umów dwustronnych, zawartych po II wojnie światowej, wymienić należy np. umowę handlową ze Związkiem Radzieckim z dn. 11 XII 1947 r.⁵, jak również umowę z Polską o wzajemnym obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych z dn. 21 I 1949 r.

III

Ustawa z 11 III 1948 r. oparta została przede wszystkim na zasadzie prawa ojczystego. Obywatelstwo stanowi podstawowy łącznik w czechosłowackim prawie międzynarodowym prywatnym. Prawo kolizyjne czechosłowackie nie rezygnuje z tego łącznika także w przypadku łącznego obywatelstwa, tj. posiadania przez daną

³ Jak wyżej.

⁴ Jak wyżej.

⁵ E. A. Lunc, Międzynarodowe prawo prywatne. Przekład polski, Warszawa 1951, s. 55.

jednostkę obywatelstwa więcej niż jednego państwa. Nawet w przypadku apatrycji ustawa podciąga prawo domicylu lub rezydencji pod pojęcie prawa ojczystego (art. 52), co do łącznego obywatelstwa i bezpaństwowości ustawa formułuje następujące trzy zasady:

1. Gdy dana jednostka posiada obywatelstwo czechosłowackie oraz obywatelstwo innego państwa lub innych państw, wówczas przeważa obywatelstwo czechosłowackie (art. 50).

2. Gdy dana jednostka posiada dwa lub więcej obywatelstw obcych, zastosować należy jako *lex patriae* prawo tego państwa, którego obywatelstwo jednostka ta najpóźniej nabyła (art. 51).

3. Odmiennej zasadę wprowadza ustawa w odniesieniu do osób posiadających dwa lub więcej obcych obywatelstw, gdy nie wiadomo, które z nich zostało najpóźniej nabyte. Osoby te traktuje ustawa w ten sposób, że każe je uważać za posiadające przynależność państwa, w którym mają domicyl, a w braku tegoż rezydencję. Tę zasadę rozciąga ustawa na bezpaństwowców (art. 52).

Prawo ojczyste stanowi w czechosłowackim prawie międzynarodowym prywatnym w zasadzie wyłączny statut personalny. Prawo osobowe i rodzinne jest domeną *legis patriae*. Łącznik obywatelstwa ustala ustawa w normach kolizyjnych dwustronnych, czyli zupełnych, z wyjątkiem przepisu art. 3, który zawiera normę kolizyjną jednostronną (dotyczy uznania za zmarłego). Zasadę prawa ojczystego przyjęła również w większości swych przepisów ustawa wekslowa.

IV

Prawa rzeczowe podlegają *legi rei sitae* (art. 36). Zasada ta odnosi się tak do nieruchomości, jak do ruchomości. Prawo czechosłowackie nie zna więc reguły: *mobilija personam sequuntur*. Należy zwrócić uwagę na fakt, że ustawa czechosłowacka dokonała szczególnie trafnego określenia miejsca położenia ruchomości. Artykuł 37 ustawy stanowi, że miarodajne jest to miejsce, w którym rzecz ruchoma znajdowała się w chwili powstania przyczyny ustanowienia lub wygaśnięcia stosunku rzeczowo-prawnego. Przez sformułowanie definicji miejsca położenia ruchomości została usunięta trudność praktyczna, jaką pociąga za sobą zasada *legis rei sitae* w odniesieniu do ruchomości, a w szczególności w odniesieniu do *res in transitu*.

Prawu miejsca położenia rzeczy podlega wpis do ksiąg publicznych. Przepis ten odnosi się również do sytuacji, w której przyczyna (*causa*) nabycia, wygaśnięcia, ograniczenia czy przeniesienia praw rzeczowych na nieruchomości podlega ustawodawstwu obcemu (art. 38). Osobny przepis (art. 49) poddaje instytucję zasiedzenia prawu miejsca położenia rzeczy. Prawu temu podlega również dopuszczalność i granice skargi windykacyjnej przeciw posiadaczowi (art. 39).

Zasadę *lex rei sitae* wprowadza również artykuł 23, dotyczący praw ojca do nieruchomości dziecka. W zasadzie prawa te podlegają prawu ojczystemu, gdyż chodzi tu o stosunki normowane przepisami prawa rodzinnego. Jednakowoż stosuje się *lex rei sitae*, jeśli ustawodawstwo miejsca położenia nieruchomości poddaje prawa, o których mowa, *legi rei sitae*. Widzimy tu przykład uwzględnienia sprzecznych z *lex fori* zagranicznych norm kolizyjnych. Uwzględnienie to jednak nie prowadzi do tzw. odesłania. Nie ma tu *renvoi*, albowiem nie zachodzi w tym przypadku działanie zwrotne ani skierowanie do prawa państwa trzeciego.

V

W zakresie formy czynności prawnych ustawa czechosłowacka wprowadza zasadę *lex causae* (art. 7), to znaczy prawa właściwego dla samej czynności. Niemniej wystarczy zastosowanie się do prawa miejsca sporządzenia czynności prawnej (art. 8). Te przepisy o formie aktu prawnego zostały sformułowane podobnie jak

odnośne przepisy polskiego prawa międzynarodowego prywatnego (art. 5 ustawy z 2 VIII 1926). Istnieje jednak pewna różnica: w przeciwieństwie do prawa polskiego, które regułą *locus regit formam actus* dopuszcza bez ograniczeń, prawo czechosłowackie zna w tym zakresie wyjątek. Forma czynności prawnych, stwarzających, zmieniających lub znoszących prawa rzeczowe, podlega zawsze *legi causae* (art. 8).

VI

Przechodzimy do omawiania właściwości prawa w zakresie zobowiązań. Ustawa reguluje odrębnie zobowiązania z umów, zobowiązania z jednostronnych czynności prawnych oraz zobowiązania z czynów niedozwolonych i z innych zdarzeń.

1. W zakresie zobowiązań z umów panuje zasada autonomii woli stron. Wynika to wyraźnie z artykułu 9 ustawy. Artykuł ten stanowi, że strony mogą poddać swój stosunek prawny określonemu ustawodawstwu. Tę możliwość wyboru właściwego ustawodawstwa mają strony pod warunkiem, że stosunek prawny, którego umowa dotyczy, posiada z punktu widzenia stanu faktycznego pewien związek z ustawodawstwem wybranym i że wybór nie jest sprzeczny z normami imperatywnymi tych ustawodawstw, których właściwość wskazują inne przepisy ustawy.

Jeżeli chodzi o przepisy dyspozytywne w zakresie *obligationes ex contractu*, tworzone na wypadek, gdyby strony woli nie wyraziły, to zawarte są te przepisy w artykułach 44—45 ustawy. I tak umowy, odnoszące się do nieruchomości, podlegają *legi rei sitae* (art. 44). Umowa, zawarta na giełdzie lub na rynku, podlega *legi loci giełdy* lub rynku (art. 45). Nie może ulegać wątpliwości, że chodzi tu o prawo dyspozytywne, nie zaś o reguły interpretujące wolę stron. Natomiast art. 46 zawiera reguły interpretacyjne, oparte na domniemaniu woli stron. System reguł interpretacyjnych wprowadzony został przez rezolucje florenckie Instytutu Prawa Międzynarodowego (1908), które wywarły znaczny wpływ na ustawodawstwa wewnętrzne⁶. Ustawa czechosłowacka stwarza w tym zakresie ogólną regułę interpretacyjną oraz kilka reguł szczegółowych. Reguła ogólna ustala, że wszystkie umowy (obligacyjne), których nie normują art. 44 i 45 (patrz wyżej) i co do których strony woli nie wyraziły⁷, podlegają ustawodawstwu, które jest odpowiednie z punktu widzenia racjonalnego uregulowania danych stosunków prawnych. Na tej ogólnej regule oparte są szczegółowe reguły interpretacyjne. Nie stanowią one zasad odrębnych od podanej wyżej reguły ogólnej, lecz są jej praktycznym zastosowaniem. Szczegółowe reguły interpretacyjne mają treść następującą: Umowy kupna — sprzedaży i umowy o dzieło, zawierane z przedsiębiorcami w związku z wykonywaną przez nich zasadniczą działalnością, podlegają prawu miejsca siedziby przedsiębiorstwa. Umowy ubezpieczeniowe, nie wyłączając umów o ubezpieczenie nieruchomości i umów ubezpieczeniowych zawieranych na giełdzie lub na rynku podlegają prawu siedziby zakładu ubezpieczającego (jeżeli umowa zostaje zawarta z agencją ubezpieczeniową mającą siedzibę w innym miejscu niż zakład ubezpieczający, to właściwe jest prawo miejsca siedziby agencji). Umowy zawierane z lekarzami, weterynarzami, adwokatami, notariuszami, agentami patentów na wynalazki, inżynierami i innymi osobami, wykonującymi zawodowo swe czynności, podlegają prawu miejsca siedziby (zamieszkania) tychże osób. Umowa o pracę i umowa o naukę podlegają prawu miejsca siedziby zakładu pracodawcy. Inne umowy podlegają prawu miejsca zamieszkania obu stron zawierających umowę. Jeżeli strony mają domicyl w różnych państwach, to umowy między obecnymi podlegają *legi loci contractus*,

⁶ Wł. Siedlecki, *Zobowiązania z umów w polskim prawie międzynarodowym prywatnym*, Kraków 1936, s. 12—13. Patrz również: Leon Babiński, *Zarys wykładu prawa międzynarodowego prywatnego*. Część I: Nauki ogólne. Prawo Osobowe. Warszawa 1935, s. 44.

⁷ Ta ostatnia rezerwacja wynika w sposób jasny z ogólnej zasady autonomii woli w prawie zobowiązań umownych.

natomiast umowy między nieobecnymi prawu domicylu strony przyjmującej ofertę. Zasada legis domicilii ustępuje miejsca prawu siedziby zakładu, jeżeli umowa dotyczy działalności zakładu (art. 45).

2. W zakresie zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych panuje zasada lex domicilii (art. 47).

3. Zobowiązania z czynów niedozwolonych i innych zdarzeń podlegają prawu miejsca popełnienia czynu lub miejsca, w którym inne zdarzenie nastąpiło (art. 48). W dziedzinie obligationes ex delicto oznacza to przyjęcie zasady: lex loci delicti commissi.

VII

W zakresie prawa spadkowego obowiązuje lex patriae (art. 40—42). Chodzi tu zasadniczo o prawo ojczyste spadkodawcy z chwili śmierci (art. 40), z następującymi wyjątkami:

a) Zdolność testowania i unieważnienia małżeństwa oraz ocena ważności testamentu podlega prawu ojczystemu spadkodawcy z chwili sporządzenia testamentu (art. 41).

b) Dopuszczalność umów spadkowych i ich unieważnienie podlega prawu ojczystemu każdej ze stron (art. 42).

c) Zdolność zawarcia lub unieważnienia umowy spadkowej i przesłanki materialne ważności tej umowy podlegają prawu ojczystemu spadkodawcy z chwili zawarcia umowy lub jej unieważnienia (art. 42).

VIII

Ustawa czechosłowacka zawiera tzw. klauzulę porządku publicznego. Klauzula ta ma na celu niedopuszczenie do zastosowania norm obcego porządku prawnego, sprzecznych z podstawowymi elementami własnego porządku prawnego. Klauzula porządku publicznego nie dopuszcza do działania obcych przepisów tylko ze względu na wymienioną wyżej sprzeczność. Chodzi tu więc o te zagraniczne przepisy, które zasadniczo są stosowalne czy to na podstawie wskazania przez przepis prawny, czy na podstawie wskazania przez umowę stron.

W ustawie czechosłowackiej przepis o takim ograniczeniu stosowania prawa obcego zawiera art. 53. Stanowi on, że wyłączone jest stosowanie przepisów prawa obcego, sprzecznych z dobrymi obyczajami lub z tymi normami prawa czechosłowackiego, których przestrzeganie stanowi imperatywną konieczność z punktu widzenia ich charakteru. W prawie kółizyjnym socjalistycznym klauzula porządku publicznego chroni podstawowe zasady ustroju i zasady współżycia społecznego w państwie ludowym⁸. Na podstawie art. 53 nie będą mogły być stosowane w Czechosłowacji normy prawa obcego sprzeczne z wymienionymi wyżej zasadami. Dotyczy to w szczególności przepisów zagranicznych, których zastosowanie godziłoby w prawo socjalistycznej własności państwowej i w postępowe zasady socjalistycznego prawa pracy⁹.

IX

Ustawa czechosłowacka o międzynarodowym i międzydzielnicowym prawie prywatnym obejmuje, jak o tym już była mowa również, przepisy o tzw. prawie cudzoziemców. Przepisy te zawiera artykuł 55. Stanowi on, że na zasadzie wzajemności cudzoziemcy mają w Czechosłowacji w dziedzinie prawa prywatnego równe prawa i obowiązki z obywatelami czechosłowackimi.

⁸ Lunc, op. cit., s. 145.

⁹ Lunc, op. cit., s. 145.

Na tym kończę ten szereg informacji na temat zagadnień prawa międzynarodowego prywatnego w ludowej Czechosłowacji. Wąskie ramy artykułu nie pozwoliły mi na szczegółowe wyczerpanie tematu. Zadaniem artykułu nie była jednakże szczegółowa analiza w zakresie mego tematu, lecz zwięzłe przedstawienie zasadniczych kierunków czechosłowackiego prawa międzynarodowego prywatnego.

Poza tym pominąłem celowo zagadnienia prawa międzydzielnicowego, ograniczając zakres tematu do kwestii z dziedziny międzynarodowego prywatnego. Taki wybór tematu wynika stąd, że chciałem omówić kwestie, które mają znaczenie praktyczne z punktu widzenia obrotu prawnego pomiędzy dwoma bratnimi krajami: Polską i Czechosłowacją. Pomiedzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Republiką Ludową i obywatelami tych państw istnieje żywy obrót prawny, w szczególności gospodarczy. W ramach tego obrotu zagadnienia prawa międzynarodowego prywatnego odgrywają dużą rolę, zwłaszcza w dziedzinie rozwijającego się na socjalistycznych podstawach handlu zagranicznego. Również czechosłowackie prawo cudzoziemców musi nas interesować ze względu na dużą liczbę obywateli polskich, zamieszkałych w Czechosłowacji, która podobnie jak Polska buduje podstawy socjalizmu, opierając się na doświadczeniach wspólnego Wielkiego Przyjaciela i Sąsiada, Związku Radzieckiego.

Jerzy Fabian

PRZEGLĄD OSTATNICH WYDARZEŃ

Budżet republiki na rok bieżący. W dn. 9 i 10 marca odbyła się debata budżetowa w Zgromadzeniu Narodowym. Główne przemówienie na temat budżetu na r. 1954 wygłosił min. finansów Juliusz Duriš, który podkreślił, że „przedstawiony tu budżet państwowy na r. 1954 opiera się na sukcesach naszej pierwszej pięcioletki gottwaldowskiej. Odzwierciedla on głębokie zmiany, które zaznaczyły się w naszej gospodarce narodowej przy budowaniu socjalizmu“.

Produkcja środków wytwórczych wzrosła w Czechosłowacji, wedle wstępnych danych, o 119% w stosunku do r. 1948 i stanowi dzisiaj 62% produkcji przemysłowej. W Słowacji produkcja środków wytwórczych wzrosła w stosunku do r. 1948 według wstępnych danych o 146%.

W ciągu całej pięcioletki inwestycje w całej gospodarce narodowej wzrastały, jak następuje: w 1948 r. wynosiły 10.116 milionów koron, w 1950 r. wzrosły do 140%, 1951 — do 181%, 1952 — do 204%, 1953 — do 196%, a w roku bieżącym wzrosną do 231%.

Ogólna suma wydatków budżetowych w przeliczeniu na obecną walutę czecho-

słowacką — wynosiła w: 1949 r. 41.700 milionów koron, 1950 r. — 51.000 mln., 1951 r. — 60.500 mln., 1952 r. — 67.700 mln., 1953 r. — 73.900 mln., w 1954 r. preliminuje się wydatki budżetowe w sumie 87.500 milionów koron. Należy przy tym zaznaczyć, że we wszystkich latach budżet republiki był aktywny i kończył się nadwyżkami.

W ciągu pięcioletki dochód narodowy wzrósł o dwie trzecie.

W przeważającej części — w 80,6% — budżet opiera się nie na podatkach płaconych przez ludność, lecz na dochodach i wynikach gospodarzenia przedsiębiorstw socjalistycznych.

Handel zagraniczny rozwija się stale, przy czym wymiana handlowa z krajami obozu pokoju wzrosła od 1948 r. o 207%.

„Nasz budżet — mówi sprawozdawca poseł J. Valo — nie ma żadnych pozycji, zatajonych lub utajonych przed Zgromadzeniem Narodowym, jak widzieliśmy to w budżetach za panowania kapitalistów. Nasz budżet ustalony jest z punktu widzenia potrzeb ludu pracującego. Dla-